

AHLAKİ ZEKÂ

Prof. Dr.
MEHMET KANOĞLU

Prof. Dr. Mehmet Kanoğlu

İlk ve orta öğrenimini Gaziantep'te tamamladı. İstanbul Teknik Üniversitesi'ni bitirdi. Yüksek lisans ve doktorasını Nevada Üniversitesi'nde (ABD) yaptı. Ontario Teknoloji Üniversitesi'nde (Kanada) ve Sharjah Amerikan Üniversitesi'nde (BAE) misafir öğretim üyesi olarak dersler verdi.

Halen Gaziantep Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. McGraw-Hill, Wiley ve Springer tarafından yayınlanmış uluslararası beş kitabın yazarıdır.

“Ahlaki Zekâ” kavramıyla ilgili konulara uzun yıllardır kafa yormaktadır. Kişisel ve etik gelişim, enerji, iş başarısı, liderlik ve sosyal iletişim konularında farklı ülkelerde üniversitelerde, okullarda ve kurumlarda seminerler vermektedir.

Twitter: [@ProfKanoglu](#)

Instagram: [ProfKanoglu](#)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
------------	----

BİRİNCİ KISIM AHLAKİ ZEKÂ KAVRAMI

BÖLÜM 1 AHLAKİ ZEKÂ NEDİR?.....	15
Ahlaki zekânın tanımı.....	15
Ahlaklı olmakla ahlaki zekâ sahibi olmak aynı şey midir?.....	18
Ahlaki kalkınma.....	22
BÖLÜM 2 NEDEN AHLAKİ ZEKÂ?.....	24
Ahlaki zekâ neden gereklidir?.....	28
Ahlaki zekânın diğer zekâ türlerinden farkı nedir?.....	30
BÖLÜM 3 AHLAKİ ZEKÂ PRENSİPLERİ.....	35
Ahlaki zekâ uygulama esasları.....	35
BÖLÜM 4 ÇOCUKLARIN AHLAKİ ZEKÂ EĞİTİMİ.....	56
Ahlaki zekâyı oluşturan yedi erdem.....	56
Çocukların ahlaki zekâlarını niçin inşa etmeliyiz?.....	58
Ahlaki zekâ çocuklara nasıl öğretilir?.....	60
Ahlaki zekâlı çocuk yetiştirme prensipleri.....	67
Çocuklarda ahlaki zekâ eksikliğinin bazı muhtemel sonuçları.....	70
Çocuklar için ahlaki zekâ testi.....	71

BÖLÜM 5 LİDERLİK VE İŞ BAŞARISI İÇİN AHLAKİ ZEKÂ.....	73
Ahlaki zekâ prensipleri ve yeterlilikleri.....	73
Ahlaki zekâlı kurum ve etkili liderlik.....	75
İyi ve kötü liderin bazı özellikleri.....	77
Kurumsal ahlaki zekâ.....	80
Çalışanlar için ahlaki yeterlilik testi.....	83

BÖLÜM 6 YUNUS ÇENGEL'İN AHLAKİ ZEKÂ PRENSİPLERİ.....	90
Önce Yunus Çengel'i tanıyalım.....	90
Yunus Çengel'den "10 Altın Ahlaki Zekâ Kuralı".....	91
Bu eserde ahlaki zekânın kapsamı.....	97

İKİNCİ KISIM

AHLAKİ ZEKÂNIN RUHSAL YANSIMALARI

BÖLÜM 7 İYİLİK YAP, DENİZE AT.....	101
Bencil insanlardan olmayalım.....	101
İyilik yapmak enayilik midir?.....	103
İyilik yapmanın kuralları.....	104
Kimlere borç vermeli?.....	108
Ödünç vermenin ve almanın kuralları.....	110
Otostop çeken birini arabaya almak iyilik midir?.....	111
Dilencilere para verilmeli mi?.....	112
BÖLÜM 8 BİRAZ SAMİMİYET LÜTFEN.....	114
Bir çeşme başında uyumuşum.....	114
Çayımı içmeye mecbursun.....	117
Gelirsen mutlaka uğra, yoksa küserim.....	118
Hesabı kim ödeyecek?.....	119

BÖLÜM 9 YALANIN ANATOMİSİ.....	122
Neden yalan söyleriz?.....	122
Kimlik yalanı ve kurumsal yalan.....	123
Propaganda aracı olarak yalan.....	124
Yalan ve iftira.....	125
Akıl ve mantık filtresinden geçirmek.....	128
BÖLÜM 10 HAYAT YAŞADIĞIMIZ GÜNDÜR.....	130
Mutluluğu gelecekte aramak.....	130
Sabır kuvveti.....	133
Anlamsız şikâyetler.....	134
BÖLÜM 11 BİR ŞEY OLMAZ.....	138
Sorumsuzluğun anayasası.....	138
“Bir şey olmaz!”ın sonuçları.....	139

ÜÇÜNCÜ KISIM

AHLAKİ ZEKÂNIN KİŞİSEL GELİŞİME YANSIMALARI

BÖLÜM 12 TERCİH VE KARİYER REHBERİ.....	147
Üniversite tercih rehberi.....	147
Yüksek lisans mı, iş mi?.....	152
Yurt dışında yüksek lisans ve doktora.....	154
BÖLÜM 13 ZAMAN TANZİMİ VE SORUMLULUK.....	156
Sorumluluk.....	156
Üniversite öğrencisi ve sorumluluk bilinci.....	157
Üniversite öğrencisinin zaman yönetimi.....	161
Farklı öğrenci tipleri.....	164
Neye üzölmeli, neye üzölmemeli?.....	168
Bu dersi geçmek benim için çok önemli... ..	170

BÖLÜM 14 KİŞİSEL GELİŞİM MESAJLARINI NASIL OKUMALI?	175
Hayallerinin peşinden git	175
Kendine çok güvenmek iyi midir?.....	176
Büyüyünce basketçi olacağım.....	180
Başarabilirsin	182
Başkalarına hayır demeyi öğrenmelisin	184
Anı yaşa	187
BÖLÜM 15 İŞ HAYATINDA AHLAKİ ZEKÂ	189
İş başvurusunda ahlaki zekâ.....	189
Kısmetinize razı olun.....	194
Çalışanın ahlaki zekâ rehberi.....	196

DÖRDÜNCÜ KISIM

AHLAKİ ZEKÂNIN GÜNLÜK HAYATA YANSIMALARI

BÖLÜM 16 SAĞLIKLI OLMAYI KİM İSTEMEZ?	213
Sağlıklı yaşamla ahlaki zekânın ilişkisi.....	213
Sağlıklı yaşam için ne yapmalı?.....	214
Halı sahada maç yapmak spor değildir.....	215
Takım sporu yapmayın.....	217
Spor aletlerini Türk gibi kullanmak.....	218
Spor merkezine tek başınıza gidin.....	219
Az spor hiç spordan iyidir.....	220
Doğru beslenme.....	221
Kilo vermek istiyorsanız	223
BÖLÜM 17 SİGARANIN ANATOMİSİ	226
Sigara ile ahlaki zekânın ilişkisi.....	226
Sigara nasıl bir zevktir?.....	227

Sigara esarettir.....	228
Sigara içenlerin kâbusu.....	229
Sigaraya ne zaman başlıyorlar?.....	230
Sigara ve askerlik.....	231
Üniversitede sigara kültürü.....	232
Ezik öğrenciler!.....	234
Sigara içen kadınlar.....	235
Sigara ve ter kokusu bir araya gelince... ..	237
Sigara izmaritini yere atmayan el kaldırsın!.....	238
Farklı ülkelerde sigara kültürü.....	239
Sigara nasıl bırakılır?.....	240
BÖLÜM 18 TRAFİKTE AHLAKİ ZEKÂ.....	245
Tanıdığına dost, tanımadığına düşman... ..	245
İdeolojiye göre trafikte davranışlar.....	247
Ortak değer.....	247
Çift kişilikliyiz.....	248
Trafikte cep telefonu kullanmak.....	249
Neden Formula 1'de pilotumuz yok!.....	250
Hak ihlali.....	251
Neden bazı sürücüler alkollü araç kullanmaz?	252
Trafik zekâsı.....	254
Çocuğumu çok seviyorum ama onun hayatı umurumda değil!.....	255
Çocuklara nasıl örnek oluyoruz?.....	258
Gaza basmadan önce bu hesabı yapın.....	259
Ahlaki zekâ ile motosiklet kullanımı bağdaşır mı?.....	261
Kurumsal ahlaki zekânın trafik uygulaması.....	262

BÖLÜM 19 AHLAKİ ZEKÂLI CEP TELEFONU

KULLANIMI.....	269
Boğaz manzarası mı, cep telefonu mu?	269
Sosyal medyada ahlaki zekâ	270
Derste cep telefonu	271
Cep telefonu manzaraları	272
Cep telefonu sizi değil, siz cep telefonunu yönetin	274
BÖLÜM 20 AHLAKİ ZEKÂ TESTİ	276
Ahlaki zekânızı test edin.....	277
SON SÖZ.....	288

ÖNSÖZ

Farkında olsak da olmasak da gerek kişisel gerekse sosyal hayatta karşılaşılan her durum, her olay ve her karar ahlaki zekânın doğru ya da yanlış bir uygulamasını yansıtır. Bu kitap sayesinde ahlaki zekâmıza bir ayna tutma imkânına sahip olacağız. Aynada göreceğimiz şeylerin bazıları bizi memnun, bazıları ise mutsuz edebilir. Kitabın sayfalarını çevirmeye başladığımızda ahlaki zekâ aynamıza bakma kararını vermiş oluyoruz. Kitabı bitirdikten sonra da büyük ihtimalle “iyi ki okumuşum” diyeceğiz. Kendimizin ve ahlaki zekâmızın farkına varıp belki de kendimizi ve yaşamımızı yeniden tanımlamak için harika bir fırsat yakalamış olacağız.

Bu kitap, çoğunlukla ahlaki zekâyâ dair tecrübe, birikim ve gözlemlerimi yansıtıyor. Bununla beraber, muhatap olduğum ve dinlediğim kişilerden ve okuduğum bazı değerli kitaplardan aklımda ve fikrimde kalanlar bu kitaba yansımıştır. Ahlaki zekâ mesajlarını yaşanmış olay ve örneklerle destekleyerek okumayı kolaylaştırmaya çalıştım. Hikâyeye tadında kolay okunan bir eser çıktı ortaya.

Ahlaki Zekâ, herkese hitap ediyor, hepimizin bir yerlerine dokunuyor. Kişisel, ruhsal, vicdani ve sosyal problemlere değinmeğe, kanayan yaraların farkına varıp olabildiğince çareler üretmeye çalışıyor. Ruhumuzun, vicdanımızın, kişisel gelişimimizin, kariyerimizin ve sosyal hayatımızın ahlaki zekâ ile nasıl donatılabileceğine dair prensip ve örnekler sunuyor.

Ahlaki Zekâ, ahlaki gelişimin ve ahlaki toplumsal ilişkilerin köşe taşlarını döşüyor. Erdemli davranışların nasihate dayalı format yerine insan vicdanı ve zekâsının bir gereği olarak takdim edilebileceğini gösteriyor.

Kitabımız dört ana kısımdan oluşuyor. Birinci kısımda ahlaki zekâ kavramı farklı boyutlarıyla anlatılıyor. İkinci kısımda ahlaki zekânın ruhsal hayatımıza, üçüncü kısımda kişisel gelişime, dördüncü kısımda ise günlük hayatımıza yansımaları ele alınıyor.

Kitabın Türkçe kontrolünü yapan Kemalettin Kanoğlu ve Betül Tanrıöğen'e, kitaba olan değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Yunus Çengel'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet Kanoğlu

2018

BİRİNCİ KISIM

**AHLAKİ ZEKÂ
KAVRAMI**

BÖLÜM 1

AHLAKİ ZEKÂ NEDİR?

Ahlaki zekânın tanımı

Bu kitabı yazmaya başladığımda neler yazacağımı aşağı yukarı biliyordum ama kitabın başlığına karar verememiştim. Aklıma geldikçe not ettiğim hiçbir başlık beni tatmin etmiyordu. Bir uçak yolculuğu sırasında; muhtemelen Kayseri semalarında, kitap okurken birden aklıma “ahlaki zekâ” başlığı geldi. Bu kavramı daha önce hiç duymamıştım. Sonunda aradığım başlığı bulmuş olmanın sevinci tüm benliğimi kaplamıştı. Bu iki kelime kitabın içeriğini mükemmel şekilde özetliyordu. Önce “bunu not edeyim” diye düşündüm, sonra “zaten unutmam mümkün değil” diyerek vazgeçtim.

Zihinsel zekâ (IQ), duygusal zekâ (EQ), başarı zekâsı, aile zekâsı, sevgi zekâsı, okuma zekâsı, merak zekâsı ve ruhsal zekâ gibi kavramlardan sonra, “acaba ahlaki zekâ diye bir kavramı başkaları düşünmüş müdür?” diye geçirdim içimden. “Şu gök kubbe altında söylenmemiş söz yoktur” klişesini hatırlayarak “herhalde bunu da düşünmüşlerdir” şikkına ağırlık verdim.

Eve varınca yaptığım internet araştırmasında bu isimde makaleler ve yabancı kitaplar olduğunu gördüm. İngilizcede buna karşılık olarak “moral intelligence” veya “moral IQ” kavramlarının kullanıldığını anladım.

Sonra ‐Ahlaki zekâ nasıl tanımlanabilir‐ diye düşünmeye başladım. Aklıma gelen bazı tanımlar Şu Őekildeydi:

- Hem kendine hem de başkalarına zarar vermeyen düşünce, tavır ve davranışlar içinde olma kapasitesi.
- Ahlaki olarak doğru kararlar verme ve doğru davranışlar gösterme yeteneği.
- Sağlam ahlaki değerlere sahip olma ve bu değerler istikametinde, yaŐamını ve davranıŐlarını Őekillendirme kapasitesi.

Yurt dıŐındaki kitap araŐtırmalarımnda ise yazarların Şu tanımlarına rastladım:

- John Bradshaw: Doğru zamanda, doğru nedenle, doğru Őeyi yapmak.
- Michele Borba: İyi ile kötüyü birbirinden ayırma kapasitesidir. Güçlü etik değerlere sahip olmak ve bu değerler doğrultusunda doğru ve saygın Şekilde davranmaktır.
- Doug Lennick ve Fred Kiel: Evrensel insani prensiplerin (dürüŐlük, sorumluluk, Őefkat, affetme gibi - cinsiyete, etnisiteye veya dine bağlı olmayan küresel insani prensipler) kişisel değerlerimiz, hedeflerimize ve davranıŐlarımıza nasıl uygulanması gerektiğini belirleyen zihinsel kapasitemizdir.

Biraz düşününce tüm tanımların birbirine benzediğini gördüm. Doğru nedenle, doğru zamanda, doğru Őeyi yapanlar, güçlü etik değerlere sahiptirler ve iyi ile kötüyü birbirinden ayırma yetenekleri vardır. Bu kişilerin davranıŐları ne kendilerine ne de başkalarına zarar vermez. Ahlaki zekâya sahip kişi inanç ve değerlerin nerede ve nasıl uygulanması gerektiğine isabetli ve hızlı karar verir.

Ahlaki zekânın göstergesi sadece sahip olunan düşünce, değer ve inançlar değildir; bunların ne oranda ve ne etkide uygulamaya konabildiğidir.

Ahlaki zekânın önemli bir göstergesi; bireyin herhangi bir kararla veya olayla karşılaştığında bu durumu ahlaki değer kriterleriyle ele almasıdır. Zaten bunun tersi menfaat ve taraftarlık gibi ölçütlerin kullanılmasıdır.

Ahlaki zekânın kritik göstergelerinden biri, çoğunluğun aksini yapmasına rağmen dürüst, saygın ve etik olan düşünce ve davranışı tercih etmek ve uygulamaktır.

Takım sporlarında kazanan da takımdır, kaybeden de... Takımı maçı kaybettiğinde sporcu mutsuz olur. Ancak bireysel olarak çok iyi bir performans göstermişse gururludur ve görevini hakkıyla yerine getirmiş olmanın vicdani rahatlığını yaşar. Toplumun çoğunluğu yere çöp attığı için mutsuz olabiliriz; ama bireysel olarak bunu yapmıyorsak, görevimizi yapmış sayılırız ve vicdanen huzurlu olmamız gerekir.

Ahlaki zekânın diğer bir göstergesi ise karar ve eylemler öncesinde veya olaylar karşısında ahlaki değerlere uygun olmayan alternatifleri devre dışı bırakabilmek ve sadece ahlaki olan alternatiflere odaklanmaktır. Zekâsını hızla ahlaki istikamette çalıştıran kişinin kıvrak bir ahlaki zekâyâ sahip olduğu söylenebilir.

Ahlaki davranışı zihinsel zekâ ile birleştirebilme yeteneği ahlaki zekâyâ işaret eder.

Ahlaki davranışı duygusal zekâ ile birleştirebilme yeteneği ahlaki zekâyâ işaret eder.

Ahlaki zekâ, iş dünyasında iş performansı ve liderlik yeteneklerinin geliştirilmesi için kullanılan bir kavram olarak da karşımıza çıkıyor. Yine bu kavram, çocukların ahlaki zekâ ile donatılması kapsamında ele alınıyor. Bu kitapta ahlaki zekânın macerası; kişisel gelişim ve kariyer konularına da uğruyor, ço-

cuk eğitimine de kişisel ve sosyal yaşamın somut ve soyut unsurlarına da ... Üstünde duracağımız konular farklı ama hepsinde ortak nokta; kişinin kendisi ve başkaları için isabetli kararlar vermesi ve uygulaması... Bu kitapta ahlaki zekâ kavramını farklı boyutlarıyla ele aldıktan sonra hayata olan soyut ve somut yansımalarını, ilgili prensipler ve yaşanmış örneklerle ele alacağız.

Ahlaklı olmakla ahlaki zekâ sahibi olmak aynı şey midir?

Ahlaklı olmakla ahlaki zekâ sahibi olmak bazen aynı şeydir bazen farklıdır. Bazı örneklerle bunu açıklayalım.

Ahlaklı insan aynı zamanda fedakâr ve iyiliksever insandır. Başkalarına ikram etmekten mutluluk duyar. Böyle birisi arkadaşıyla lokantaya gittiğinde hesabı kendi ödemek ister ve gerekirse yemek sonrası herkesin gözü önünde arkadaşıyla “yemek parasını ben ödeyeceğim” diye kavgaya tutuşur. Ahlaki zekâsı yüksek olan kişi ise hesabı kendi ödemek ister ama arkadaşının da hesabı ödemek isteyeceğini ve hesap ödeme sırasında kavgaya çıkabileceğini tahmin ederek önlem alır. Yemekten önce arkadaşına hesabı kendisinin ödemek istediğini söyler ve onun onayını alır. Eğer önceki sefer hesabı kendi ödemişe ve bu sefer arkadaşı “ben ödeyeceğim” diye ısrar ediyorsa buna karşı gelmez.

Ahlaklı kişi israftan kaçınır. Burak ve Kerim aynı sitede oturmaktadır ve yaklaşık 5 km mesafede bulunan bir yerde her hafta toplantıya katılmaktadırlar. Burak, toplantı öncesi Kerim’i arayarak, “toplantıya ayrı ayrı gidip yakıt israfı yapmayalım, toplantıya beraber gidelim” der fakat Kerim bu konuda isteksiz davranır. Burak, ahlaklı olduğu için, Kerim ise ahlaki zekâ sahibi olduğu için bu şekilde davranmaktadır.